

BEATA IWANICKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Studiów Edukacyjnych
e-mail: beata.iwanicka@amu.edu.pl

Sprawozdanie z VII Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej „Religia a procesy społeczne”

W dniu 22 kwietnia 2016 r. na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza odbyła się VII Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Religia a procesy społeczne”. Wydarzenie wpisuje się w cykliczne spotkanie naukowe, organizowane przez Poznańskie Konwersatorium Religioznawcze. Forum to tworzą młodzi pracownicy i doktoranci w Katedrze Religioznawstwa i Badań Porównawczych oraz Instytucie Kulturoznawstwa UAM. Przedsięwzięcie wsparło również Koło Psychologii Religii, działające w Instytucie Psychologii UAM. Sekretarzem Komitetu Organizacyjnego został dr Juliusz Iwanicki. W skład Komitetu weszli także: dr Sławomir Sztajer, dr Damian Kokoć, dr Rafał Ilnicki, mgr Sylwia Wachulak, mgr Mateusz Deker, mgr Adam Pietrzykowski, mgr Beata Krystkowiak oraz mgr Konrad Kośnik. Patronat nad konferencją objął ówczesny Dziekan Wydziału Nauk Społecznych. Celem całej konferencji było wygłoszenie referatów naukowych oraz wymiana doświadczeń w środowisku młodych badaczy, interesujących się interdyscyplinarną refleksją nad problematyką religii i religijności w naukach społecznych i humanistycznych.

Konferencję otworzył Dziekan, prof. zw. dr hab. Zbigniew Drozdowicz. Zachęcił słuchaczy do aktywnych dyskusji oraz podzielenia się swoimi refleksjami naukowymi w artykułach pokonferencyjnych. Jednocześnie wprowadził grono obecnych w specyfikę publikowania w takich czasopismach, jak „Przegląd Re-

ligioznawczy” i „Humaniora”. Zauważył również, że konferencja wpisuje się w coroczne, wiosenne spotkania, ukazujące wyniki prac zespołu Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego.

Spotkanie podzielono na pięć sekcji o zróżnicowanej tematyce. Pierwszy blok moderował dr Sławomir Sztajer.

Część pierwszą, zatytułowaną „Religie wobec procesów sekularyzacji” otworzył dr Damian Kokoć, reprezentujący grupę PKR. Jego wystąpienie nosiło tytuł *Islam a sekularyzacja. Kilka uwag historycznych*. W wystąpieniu Autor odniósł się do historii religii islamskiej z jej licznymi odłamami i nurtami. Zwrócił uwagę na to, że mimo iż we współczesnych państwach muzułmańskich element religijny jest silnie związany ze świeckim, to w samej myśli muzułmańskiej i w jej historii mieliśmy do czynienia ze zjawiskami, które mogły umożliwić wykształcenie się koncepcji sekularystycznych. Chodzi tu przede wszystkim o filozofię Awerroresa, którego metafizyka nie znalazła kontynuacji w świecie islamu, po jego śmierci w 1198 r. Również inne, historyczne wydarzenia, takie jak rozpad kalifatu islamskiego czy najazdy Mongołów na ziemie muzułmańskie w XIII i XIV wieku, nie sprzyjały, zdaniem Autora, rozwojowi koncepcji sekularyzacji, analogicznej do świeckich pomysłów rozdziałów państwa i Kościoła, w średniowiecznej Europie.

Jako drugi głos zabral dr Rafał Ilnicki z Uniwersytetu Adama Mickiewicza z zagadnieniem *Popkultura i postsekularyzm. W stronę ludycznego ponownego zaczarowania świata*. W wystąpieniu badacz postawił tezę, że popkultura w wielu przypadkach przyjmuje postać duchowości. Na przykładzie niektórych fenomenów można ukazać, że do pewnego stopnia taka teza może być zasadna, dlatego, że uczestnicy popkultury w duchowy sposób przeżywają treści odbierane w popkulturze, także te, które nie mają bezpośrednio takiego charakteru. Autor podał także przykłady fenomenów popkultury bezpośrednio odnoszących do praktyk duchowych, zastanawiając się nad tym, jaki mogą mieć one wpływ na odbiorców. W konkluzji odniósł się do możliwości zaistnienia już wyłaniającego się zglobalizowanego społeczeństwa, w którym popkultura może pełnić funkcję duchowości, także w warunkach zaistniałych procesów sekularyzacji.

Sekcję zamknął mgr Piotr Popiołek z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Przedstawił referat *Projekty społeczne w dyskursie postsekularnym*. Teolog przeprowadził krytykę projektu sekularyzacji rozumianego jako normatywne oddzielenie sfery naturalnej od sfery nadprzyrodzonej, odwołując się m.in. do myśli Radykalnej Ortodoksji, Johna D. Caputo oraz Richarda Senneta. Zdaniem Popiołka, taki rozdział tych dwóch sfer sam w sobie ma przejawy ukrytego sądu teologicznego, więc nie spełnia kryterium bezkonfesyjności. W podsumowaniu stwierdził także, że nie ma sensu od konfesyjności uciekać, gdyż każdy dyskurs w naukach społecznych jest nią obarczony, tym samym korzystanie z aparatu i terminologii teologicznej jest uzasadnione.

Część drugą konferencji, zatytułowaną „Procesy społeczno-kulturowe w religiach świata”, poprowadził dr Rafał Ilnicki.

Sekcję rozpoczęła Magdalena Cyran z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Opowiedziała o *Radykalizacji nastrojów w społeczności sikhijskiej po 1947 roku*. Odniosła się do religii sikhijskiej, będącej synkretycznym połączeniem islamu i hinduizmu. W ramach tej religii na początku XIX wieku powstało Państwo Sikhów, obalone później przez kolonialistów brytyjskich. Wówczas umocniła się tożsamość tej religii, zagrożonej ekspansją misjami chrześcijańskimi, jak i decyzjami administracyjnymi urzędników brytyjskich (sikhizm traktowano jako odmianę hinduizmu, a nie samodzielną religię). Po odejściu Anglików z obszaru Indii w 1947 roku, nastroje w społeczności sikhijskiej radykalizowały się, co doprowadziło m.in. do utworzenia specjalnej grupy terrorystycznej, w następstwie czego zginęła premier Indii, Indira Gandhi.

Następnie głos zabrała mgr Veronika Klimova z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza z tematem *Proces dejudaizacji w karaimizmie na przykładzie pracy Ananiasza Zajączkowskiego*. Jej wystąpienie dotyczyło niewielkiej mniejszości etnicznej Karaimów. Religia ta wyłoniła się z judaizmu, zachowując oblicze monoteistyczne, ale ulegając procesom dejudaizacji w okresie powojennym. Przykładem tego był podręcznik do nauki religii Annaniasza Zajączkowskiego. W pracy tej Autor spróbował zniwelować znaczenie wpływu judaizmu na powstanie karaimizmu na rzecz dowartościowania wpływów terminologicznych islamu i chrześcijaństwa, również przynależących do monoteistycznych religii Księgi. Także w nowych wydaniach tego, opisywanego przez Autorkę, podręcznika, usunięto znaczną część dawnego słownictwa hebrajskiego, mającego niegdyś duże znaczenie w rozwoju tej religii.

Trzecim prelegentem w tej części był Wojciech Oronowicz, reprezentujący Uniwersytet Jagielloński. Jego wystąpienie dotyczyło *Klitoridektomii w perspektywie społecznej i religijnej*. Gość przedstawił problematykę obrzezania kobiet i skutki dla zdrowia tej czynności, dokonywanej z przyczyn religijnych i kulturowych na terenie Afryki i Bliskiego Wschodu. Krytyczna ocena tego zjawiska w konkluzji Autora zmierza do podkreślenia znaczenia edukacji seksualnej, która mogłaby doprowadzić do zmniejszenia skali klitoridektomii w tych społecznościach, jak i jej występowania wśród przybyszy z tych kultur w krajach europejskich.

Część trzecia konferencji miała tytuł „Religia a polityka i życie publiczne”. Moderował ją dr Damian Kokoć.

Pierwsze wystąpienie *Medialny wizerunek uchodźcy – brutalna prawda czy niebezpieczna manipulacja?* wygłosiła mgr Sylwia Wachulak z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Odniosła się do bieżących problemów w Europie, wynikających z procesów migracyjnych z krajów Trzeciego Świata, jakie nasiliły się na naszym kontynencie w ostatnich kilku latach. Dyskursy medialne, jakie opisują ten problem, charakteryzują się wysokim stopniem polaryzacji przekazu. Z jednej

strony pojawiają się wysoce optymistyczne wizerunki uchodźców, odwołujące się do wartości europejskich, takich jak tolerancja i wrażliwość na Innego. Z drugiej, liczne są również negatywne obrazy medialne uchodźców, gdzie są przedstawiani jako najeźdźcy, często tylko mężczyźni, którzy przybywają w celach partycypacji w zdobyczach socjalnych Unii Europejskiej. Trudno o wyważoną refleksję w obliczu tak krańcowych wizji, przedstawianych przez różne media.

W następnym referacie o temacie *Publiczne i prywatne. Luterńska genealogia kluczowej dychotomii myśli liberalnej* głos zabrała mgr Agata Machcewicz, reprezentująca Uniwersytet Warszawski. Celem badaczki było zrozumienie ideowych założeń, na jakich opiera się współczesny liberalizm polityczny. Autorka starała się zrekonstruować przednowoczesne korzenie tej doktryny, odwołując się do myśli Marcina Lutra oraz Tomasza Hobbesa. Wśród elementów, jakie przeniknęły od tych myślicieli do liberalizmu, znalazły się, jak: wydzielenie sfery prywatnej, ograniczonej jedynie prawem państwowym, i ograniczenie roli państwa, które nie powinno wychowywać obywateli. Antycypacja człowieka prywatnego i obywatela, zdaniem prelegentki, miała swoje praliberalne źródła jeszcze w luteranizmie.

Czwarta część *Między alternatywną a chrześcijańską tożsamością* była moderowana przez mgr. Konrada Kośnika.

Mgr Anna Mazurek z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego zaproponowała wystąpienie *Poszerzenie pojęcia religii na przykładzie fiction based religion*. Refleksja Autorki skoncentrowała się na współczesnych zjawiskach społecznych i kulturowych w obrębie przemian religijności, takich jak indywidualizacja, prywatyzacja religii czy nasilenie pluralistycznego stanowiska względem wielości systemów religijnych. Omówiono w ramach tych rozważań przykład współczesnej religii fikcyjnej, czyli jediizmu. Jest to religia oparta na filmowym i literackim uniwersum *Gwiezdnych Wojen*, gdzie jedną z kategorii była moc, czerpana przez rycerzy Jedi. W świecie realnym, w niektórych zachodnich krajach pojawił się niewielki, ale widoczny odsetek osób oficjalnie deklarujących przynależność do jediizmu, jako wyznania.

Jako drugi referat przedstawił mgr Marcin Mleczak z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego prelekcja nosiła tytuł *Narodowy katolicyzm jako podstawa ideologiczna Hiszpanii frankistowskiej*. Badacz zanalizował przypadek syntezy kontreformacji z kastylijskim nacjonalizmem (hiszp. *nacional catolicismo*), jaki wyłonił się na skutek zwycięstwa opcji frankistowskiej podczas wojny domowej w Hiszpanii, w latach 1936-1939. Kościół katolicki za rządów generała Franco stał się źródłem legitymizacji dla dyktatury. Z czasem bliska więź Kościoła z władzą uległa pewnemu poluzowaniu w latach 60. XX wieku, w okresie Soboru Watykańskiego II.

Sesję zamknęła mgr Joanna Dworzecka z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza referatem *Rola katolicyzmu w konstruowaniu tożsamości narodowej Polaków i Białorusinów na współczesnej Białorusi*. W warunkach białoruskich Kościół katolicki pełnił rolę Kościoła ludu, zachowującego w odróżnieniu od Cerkwi Pra-

wosławnej, pewną niezależność od wpływów państwa. W przypadku Białorusi, istotny był także historyczny element polskiej tożsamości, gdyż język polski był najczęściej używany w liturgii rzymskokatolickiej w tym kraju. Katolicyzm nadal pełni tam funkcję integracyjną i odróżniającą społeczność polską od prawosławnego otoczenia. W czasach współczesnych wystąpiły również próby wprowadzenia języka białoruskiego do liturgii katolickiej, gdyż młode pokolenie katolików nie czuje się już związane tylko z Polską, lecz identyfikuje się często bardziej z narodem białoruskim.

Ostatnią, piątą sekcję konferencji pt. *Psychologiczno-kulturowe procesy w religiach* moderowała mgr Sylwia Wachulak.

Tę część rozpoczął mgr Łukasz Rzepka z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II z tematem *Spotkanie monoteizmów – kobieca przestrzeń porozumienia*. Autor rozważył możliwość pokojowego spotkania dwóch monoteizmów (islam i chrześcijaństwa) wokół jednej kobiety – Marii. Zarówno chrześcijanie, jak i muzułmanie, zdaniem badacza, wykazują się pozytywnym stosunkiem do osoby Marii. W Koranie ta kobieta występuje jako Marjam i jest jedyną kobietą wymienioną w tej księdze imiennie. Rezultaty dialogu islamsko-chrześcijańskiego można zauważyć na przykładzie Libanu, gdzie w 2010 r. ogłoszono nowe święto narodowe Zwiastowania, przypadające na 25 marca.

Następnie referat *Religia a kultura w społeczeństwie polskim i amerykańskim – w świetle analiz socjologiczno-historycznych oraz badań empirycznych* zaprezentowała Kornelia Chojecka z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Prelegentka stwierdziła, iż w Stanach Zjednoczonych religijne przekonania zastosowane do funkcjonowania państwa stanowiły, jej zdaniem, wyjątkowe podłoże do budowy faktycznej demokracji, mając na myśli szczególnie wpływy purytańskie. Autorka, korzystając z narzędzi psychologii międzykulturowej, zestawiła przywiązane do deklaracji religijnych społeczeństwo amerykańskie ze społeczeństwem polskim, w którym ma dominować „kultura narzekania” oparta na roli katolicyzmu, jako fundamentalnego dla polskiej kultury.

Autorem trzeciego wystąpienia był mgr Konrad Kośnik z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Przedstawił prelekcję *Duchowość współczesnych rodzimowierców słowiańskich. Perspektywa psychologiczna*. Badacz zaprezentował wnioski pochodzące z badań nad mniejszością polskich rodzimowierców. Omówił duchowość słowiańską, sięgając także do znanych szczątkowo wierzeń przedchrześcijańskich oraz nowożytnej kultury ludowej. Zastosował również, podobnie jak poprzedniczka, narzędzia kulturowej psychologii religii do zanalizowania omawianego problemu.

Autorem ostatniego referatu był Maciej Rogalski z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, który omówił temat *Religia i polityka? Czy te dwie sfery można pogodzić? – próba ujęcia relacji polityki i religii w nauczaniu św. Jana Pawła II i bpa Albina Małysiaka*. Prelegent odniósł się do myśli Jana Pawła II z różnych

jego okresów życia: gdy był zwykłym księdzem, biskupem krakowskim oraz biskupem rzymskim. Zdaniem Autora, według papieża religia i polityka miały jeden wspólny cel: prawdziwe dobro człowieka. Z kolei w zrekonstruowanym nauczaniu bpa Albina Małysiaka CM, nieżyjącego biskupa pomocniczego archidiecezji krakowskiej, wyłania się koncepcja polityki zakładająca, że może ona być czymś bliskim cnocie i wierze.

Konferencję zakończył jej sekretarz, dr Juliusz Iwanicki. Podziękował on wszystkim uczestnikom, zarówno tym czynnym, jak i biernym, za udział w konferencji. Zauważył, że wystąpienia były stosunkowo różnorodne i reprezentujące metody różnych dyscyplin akademickich. Wyraził nadzieję, że przynajmniej część diskutowanych referatów będzie można przeczytać w formie pisemnej w publikacji pokonferencyjnej. Zaprosił jednocześnie, w imieniu całego zespołu Poznańskiego Konwersatorium Religioznawczego do udziału w kolejnych edycjach konferencji religioznawczych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.